

БЕЛИ НОЩИ БЕЛЕЖКИ

chitanka.info

За първи път се печати: 03, 1848, бр. 12, I с посвещение на А. Н. Плещеев. С това посвещение излиза и през 1860 г.

Печати се по текста от 1865 г.

Подготвяйки събраните съчинения, през 1860 г. Достоевски подлага повестта на съществени корекции. Най-значителни промени писателят внася в монолога на Мечтателя, като придава по-голяма определеност на романтичните мотиви и включва в текста пушкиновски теми и образи. В главата „Трета нощ“ се маха фразата: „Казват, че близостта на наказанието буди у престъпника искрено разкаяние и поражда понякога и в най-закоравялото сърце угризения на съвестта. Казват, че това е под въздействие на страха.“ Възможно е изживелият каторга писател да се е съмнявал в правотата на това твърдение (вж. „Записки от Мъртвия дом“, глава „Първи впечатления“, „II. Продължение“, „III. Продължение“, „Другари“). От текста са били махнати и някои изрази, в които се е чувствувало влиянието на традиционната сантиментално романтична „фразеология“ (например „и се обля в сълзи“, „потискайки сълзите, готови да рукнат от очите ми“ и др.). При подготвяне на повестта за изданието от 1865 г. Достоевски е внесъл в текста незначителни стилистични поправки и е махнал посвещението си на А. Н. Плещеев.

В повестта „Бели нощи“ Достоевски отново се обръща към темата за мечтателя, засегната вече в „Хазайка“ (1847) и „Слабо сърце“ (1848). За изясняване творческата история на повестта е необходимо да се върнем към цикъла фейлетони „Петербургска летопис“, създаден от автора близо година и половина преди „Бели нощи“. Както отбелязва правилно В. Л. Комарович, в „Петербургска летопис“ вестникарската хроника се превръща в литературен жанр с изповеден характер (вж. по-подробно „Фейлетони“ стр. 91–100). Още в този цикъл голямо място заемат размишленията за типа на петербургския мечтател, който Достоевски смята за белег на времето. Появяването на този тип писателят обяснява с липсата на обществени интереси в руския живот, способни да обединят „разпадащата се маса“, с невъзможността на значителна част от обществото да задоволи на дело все повече нарастващата „жажда за дейност“, „да определи своето лично «аз» в реалния живот“. В резултат на това „в характери, жадни за дейност, жадни за непосредствен живот, жадни за действителност, но слаби, женствени, нежни — пише Достоевски в своя четвърти фейлетон —

постепенно се заражда онова, което се нарича мечтателност, докато човек накрая престава да бъде човек и се превръща в някакво странно същество от среден род — *мечтател*“. Именно такъв е характерът на героя на повестта. В. С. Нечаева разглежда четвъртия фейлетон от цикъла „Петербургска летопис“ като „първа зачатъчна редакция“ на „Бели нощи“ (вж — Ф. М. Достоевский, „Петербургская летопись“ (Из неизданных произведений. Предисловие В. С. Нечаева — Берлин, 1922. стр. 19–20). Действително психологическият портрет, вътрешният живот на мечтателя са обрисувани в главня черти още в този фейлетон, от него е пренесено в повестта (с известни стилистични изменения) описанието на петербургската лятна природа. Картината на летния град, с която започва повестта, е дадена за първи път, но по-лаконично, в третия фейлетон. Връзката на „Бели нощи“ с цикъла „Петербургска летопис“ се открива и в това, че и в двете произведения е изграден чрез антропоморфизъм образът на болния и мрачен град (вж. Фейлетони, стр. 101–103).

В образа на героя на „Бели нощи“ има несъмнено автобиографични елементи: „всички сме повече или по-малко мечтатели“ — пише Достоевски в края на четвъртия фейлетон от „Петербургска летопис“, а в по-късния фейлетон „Петербургски съновидения в стихове и в проза“ (1861) той си спомня за своите „златни и развихрени блянове“, пречистващи душата и необходими на художника. С героично-романтичното си настроение разказът му е близък до виденията на героя на „Бели нощи“.

Възможно е един от прототиповете на главния герой да е бил А. Н. Плещеев. Нещо близко с вътрешното устройство на личността на поета се открива в образа на Мечтателя; в изповедта му са преосмислени някои мотиви на Плещеевата лирика. Повестта се създава през време на тясната дружба между Достоевски и Плещеев, членове на кръжока на А. Н. и Н. Н. Бекетови, а по-късно — на социалистическите кръжоци на М. В. Петрашевски и С. Ф. Дуров. В момента, когато Достоевски работи над „Бели нощи“, Плещеев е обмислил свой вариант на повестта за мечтателя под заглавие „Дружеские советы“ (03, 1849 — т. 63, стр. 61–126).

Неудовлетвореността от съществуващия живот, стремежът към уединяване в един идеален свят, бягайки от низкото всекидневие, сближават Мечтателя на „Бели нощи“ с Гоголевия Пискарев от

повестта „Невски проспект“ (1835), с мечтателите на Хофман и други представители на западния и руския романтизъм. Близостта до много романтически образи се подчертава в повестта при характеристиката на „възторжените блянове“ на героя („Втора нощ“). И в самото заглавие на повестта, и с разделянето ѝ на „нощи“ Достоевски следва романтичната традиция (вж. „Двойник“, или „Моите вечери в Малорусия“ на А. Погорелски (1828), „Руски нощи“ на В. Ф. Одоевски (1844)). Но докато у романтиците темата за мечтателството се е сливала с темата за избраничеството, героят на Достоевски, обречен на мечтателство, дълбоко страда от това; за един ден действителен живот той е готов да даде „всички свои фантастични години“.

Силно се чувства в повестта (особено след внасяне на някои промени в нейния текст през 1859 г.) връзката с пушкиновите мотиви. В своята изповед наред с образите на Хофман, Мериме, Скот, Майербер героят споменава „Египетски нощи“ и „Къщичката в Коломна“. Интересът на героя на повестта към Пушкиновите произведения е показателен — трябва да припомним, че в началото на 1860 година Достоевски посвещава много страници в своите статии за изясняване ролята на Пушкин в развитието на руската култура, пише за неговия талант като за „мощно олицетворение на руския дух и съдържание“ („Свисток“ и „Руский Вестник“). В статията „Образци на чистосърдечие“ Достоевски нарича „Египетски нощи“ най-голямото художествено произведение в руската литература (пак там)... Първото постигнато от Достоевски в „Петербургска летопис“ и „Бели нощи“ философско-историческо осмисляне на темата за Петербург, създаденият от писателя образ на самотника герой-интелигент, когато се чувства чужд и изоставен сред големия шумен град, неговите скромни мечти за спокойно „свое кътче“, разказът на Настенка за живота в къщата на баба ѝ, обръщането към темата за „белите нощи“ за характеризиране на „призрачния“ Петербург, описанията на неговите канали — мястото, където се срещат Настенка и Мечтателя — всичко това като че ли е обявно от поетическата атмосфера на „Медния конник“ и „Къщичка в Коломна“ (вж. История на руската литература, т. IX, ч. 2, М.Л., 1956, стр. 27). Неповторимият „петербургски“ колорит на „Бели нощи“ е прекрасно предаден в класическите илюстрации на М. В. Добужински към повестта (1922).

Ново, задълбочено тълкуване мечтателството получава в по-нататъшното творчество на Достоевски. То се разбира от писателя като следствие от скъсването на огромна част от нашето образование със словие с народа в резултат на реформата на Петър I (ДП, 1873, гл. II „Старие люди“). Затова и героите в романите и повестите на Достоевски от 1860 — 1870 год. носят черти на мечтатели. В средата на 1870 г. писателят замисля специален роман „Мечтател“.

Въпреки цялата сложност на изправените пред мечтателите от зрелия период в творчеството на Достоевски „вечни въпроси“ за смисъла на човешкото битие, много от тях обединяват с героя на „Бели нощи“, жаждата за „действителен“, „жив“ живот и търсене на пътища за приобщаване към него.

Първите критически отзиви за повестта се появяват още през януари 1849 г. — веднага след нейното излизане. В „Современник“ А. В. Дружинин пише, че „Бели нощи“ стои по-високо от „Голядкин“ и „Слабо сърце“ и много по-високо от „Хазайка“ и някои други произведения, мъгляви, многословни и възскупни (С. 1849, №1, отд. V, стр. 43). Основната идея на повестта по мнението на критиката е „и забележителна, и правдива“. Той правилно смята „мечтателството“ не само специфично петербургска, но и извънредно характерна черта на целия съвременен живот. Дружинин говори за съществуването на „цяла порода млади хора, които са и добри, и умни, и нещастни, въпреки своята доброта и ум, въпреки непретенциозността на своите скромни потребности“. Те стават мечтатели и „се затварят в своите въздушни кули“ „от гордост, от скука и от самотност“.

Като недостатъци на повестта Дружинин сочи „твърде бързото ѝ написване, следи от което се срещат на всяка страница“. Той смята, че Мечтателят от „Бели нощи“ е личност неразбираема, поставена извън място и време, че за читателя остават неизвестни неговите занимания и интереси. „Ако личността на Мечтателя в «Бели нощи» — продължава той — беше по-ясно набелязана, ако поривите му бяха изразени по-понятно, повестта би спечелила много“ (пак там).

Промените, които Достоевски внася в текста при подготвяне на изданието за 1860 г., говорят, че редица от критичните бележки на Дружинин са били взети под внимание.

В „Отечественные записки“ С. С. Дудишкин отнася „Слабо сърце“ и „Бели нощи“ към най-добрите произведения от 1848 г. Като

отбелязва ръководната роля на психологическия анализ в творчеството на Достоевски, той пише, че от художествена гледна точка „Бели нощи“ са по-съвършени от предишните произведения на писателя: „Неведнъж авторът е бил упрекван за особена склонност към често повтаряне на едни и същи думи, към въвеждане на характери, у които често намира неуместна екзалтираност, към прекалена дисекция на бедното човешко сърце... В «Бели нощи» авторът е почти безукорен в това отношение. Разказът тече леко, игриво и ако самият герой на повестта не беше толкова своеобразен, това произведение би било художествено прекрасно“.(03, 1849, №1, V, стр. 34).

През 1859 г. в статията И. С. Тургенев и неговата дейност във връзка с романа „Дворянско гнездо“ споменава за „Бели нощи“ А. А. Григориев. Той намира, че повестта е едно от най-добрите произведения от школата на „сентименталния натурализъм“...

Няколко отзива за повестта се появяват през 1861 г. По това време за нея обикновено са споменавали във връзка с романа „Унижените и оскърбените“. Така Добролюбов в статията „Забитые люди“ изказва мнение, че герой, подобен на Иван Петрович, Достоевски е показал вече в образа на Мечтателя от „Бели нощи“. В тази статия, проникната от стремежа му да събуди у читателя съзнание за „човешкото право на живот и щастие“. Добролюбов дава преднамерено иронично тълкувание и на двамата мечтатели на Достоевски...

С характеристика на произведенията на Достоевски от 1840-те години започва и интересната статия на Е. Тур. Въпреки че по мнението на писателката завръзката на повестта „доста прилича на приказка и никак не напомня за нещо от действителността“ Е. Тур високо оценява това произведение и го нарича „едно от най-поетичните“ в руската литература, „оригинално по мисъл и до съвършенство изящно по изпълнение“ („Русская речь“, 1861. 5 ноември №89, стр. 573).

В началото на 1850-е години художествените достойнства на повестта се отбелязват от Н. К. Михайловски.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.